

FIGYELŐ

MAGYARSÁG ÉS FILOZÓFIA

NEMRÉGIBEN még tudósok körében is dívott az a vélemény, amelyet ma már csak a laikus közhit hirdet, hogy a magyar nem filozófus nemzet, a magyar „józan, reális“ természetéhez nem illik a filozófia „elvonat, haszontalan szócséplése“, s ebben szívesen láttak holmi büszkélkedni való előkelő jellemvonást. Irodalmunk múltjának bensőségesebb és szélesebbkörű megismerése elsöpörte ezt a tévhitet, s mostmár csak mint történeti jelenség, és pedig igen érdekes és sok tanulsággal szolgáló jelenség érdemli figyelmünket. Úgy látszik, három forrásból eredt ez a népszerű és magát soká konokul tartó tévhit, de mind a három általános XIX. századi motívum, egyik sem sajátos magyar vonás.

Az első az az általános filozófia-ellenes hangulat, amely a század közepe-táján a materializmus és pozitívizmus s az ezzel járó pragmatizmus népszerűvé válásával, uralomra jutásával terjedt el Európaszerte. Ez a hangulat egyrészt természetes következménye volt a természettudományok nagy fellendülésének, az „exakt“ módszerekkel elért váratlan és bámolatba ejtő eredmények mámorának; az „alkalmazható“ tudományok technikai sikerein, rendkívüli civilizatorikus jelentőségükön érzett lelkesedés túlcsapongása volt ez a megvetés minden olyan tudomány iránt, amely nem szolgálhatta közvetlenül a materiális civilizáció érdekeit. Csak annak volt becsülete, ami „gyakorlati hasznot“ ígért. De egyben reakció is volt ez a hangulat a német idealizmus és romantika nagy metafizikai rendszereinek uralma ellen. Pszichológiai jelenség, amely rendszerint be szokott következni, mikor egy önmagában helyes elvet népszerűsítői, kritikátlan és silányabb követői egyoldalú túlságba hajtanak, s olyan utakra térítenek, amelyekben a kritikus ráció valóban nem követheti őket. Ilyenkor a rossz hírbe keveredett irány-
nak még járható útjaitól is visszaborzad, s a csömör reakciójával fordul ellene. A pozitívizmus idején a filozófia teljesen elvesztette addigi főhatalmát a tudományok birodalmában, s míg addig annyi becsülete volt egy tudománynak, amennyi filozófia volt benne, most éppen az ellenkező következett be: a „filozófikus“ gyanúsító jelzővé vált, a „metafizika“ meg éppen megbélyegző nevezetté. A filozófia addigi hatalmas területeiből pusztán az ismeretelméletet és logikát hagyta meg neki a kor tudományelmélete, az etika a szociológiával, az esztétika az irodalomtörténelemmel és stilsztikával, a pszichológia a fiziológiával lépett szoros viszonyba, s általában minden tudományból, magából a gondolkozásból eltűnt az a szellem, amely a filozófia lényegét teszi, a platoni erős, a legvégső okok kutatásának a vágya, az a szenvedély, hogy minden jelenséget az általánossal vonatkozásban szemléljünk, minden részletet az Egész részeként. S minden efféle törekvés egyenesen tudománytalannak bélyegeztetett. Csak az „exakt, életrevaló, gyakorlati“ kellett.

Ez a hangulat Magyarországon is hamar elterjedt, s miután az akkori romantikus nacionalizmus idején minden koráramlatot legott nemzeti saját-ságnak is kineveztek, a nélkül, hogy utána jártak volna, vájjon korábban megtalálható-e, tehát csakugyan általános vonása-e a mindenkori magyar-nak, ezt az Európászerte általános pozitivistá filozófia-ellenességet is alapvető magyar jellemvonásnak tették meg.

Ennek az egész fejlődésnek az útja nyomon követhető az egykorú irodalomban, de van egy különösen jellemző nyilatkozat, mely élesen megvilágítja a mondottakat. Erdélyi János „A hazai bölcsészet jelene“ c. Sárospatakon 1857-ben megjelent, a múlt századi magyar filozófia sorsára nézve oly nagyjelentőségű művében, annak első lapján így ír: „Mondják, mondogatják, hogy a bölcsészet egyike azon tudományoknak, melyek irodalmunkban legkevésbé vannak művelve, ápolva. E nyilatkozat amint egyrésztől vád akar lenni a magyar gondolkodás ellen, úgy más részről sajnálat a múltra és buzdítás a jövőre nézve. Akár így, akár úgy, de ha igaz, el kell vállalni és ha csakugyan hiány, ki kell pótolni. Azonban e hiány pótlására gondolván, lehetetlen föl nem ötleni azon kivételes állapotnak, hogy a tulajdonképpeni bölcsészet művelése úgy, amint tudományos fejlődésében történetileg előttünk készen van, nyit ellentétben áll a mai kor jelenségeivel, melyek szerint a világ tudományosságát, ha nem visszatéríteni, de majdnem kizárólag a valárd (reál) ismeretekre szorítani, a bölcsészetet pedig mint nem életrevaló szobai tudóságot vagy mellőzni vagy legalább nem pártolni kevésbé titkolt akarat és terv, mint bármely időszakban ennekelőtte.“ Arra a kérdésre, hogy vájjon ez a szándék helyes-e, határozott nemmel felel, majd rátér a magyar filozófiai irodalom elmaradottságának kérdésére. Arra az eredményre jut, hogy ezért őseinket nem lehet felelőssé tenni, mert azok a legmostohább körülmények között is művelték a filozófiát, s „volt egy időtáj, melyben az irodalmi történet adatai szerint nemcsak hogy nem állottunk ily hátul,... hanem egyenlő lépést tartottunk más európai népek bölcsészeti haladásával...“ s noha általában az a nézet, hogy „a török idők, hitújítás, belzavarok“ hatottak akadályul, „ezen időtáj... éppen a török uraság alá esik“, tehát „a török idő nem volt éppen ellenére a belterjes műveltségnek; sőt a vallási és politikai küzdelmek együtt és külön csak rugalmassá edzették a szellemet.“ Az elmaradottság forrását a közelebbi múlt „ájultságában“ véli felismerni, a XVIII. században, mely után a költészetben ugyan ismét megtettük az előrevivő lépést, de tudományban még nem. „így — folytatja — a világ dolgainak olyan irányú fordulata, mint e cikk elején említém, reánk nézve éppen a legrosszabb időben történik... Az álbölcsék és az úgynevezett gyakorlati elmék, kik ahelyett, hogy a dolgok természetéből s a tárgyilagosságból indulnának,... a konyhából indulnak ... és hasznossági elvükkel neki mennek az elme és szív legmagasb tárgyainak... különösen a tudás határait illetőleg a mi bölcsészeti irodalmunkban állottak elő és jónál jobbnak híresztelt elméletek; nevezetesen, hogy... életrevaló legyen“, előadása legyen népszerű, s végre legyen nemzeti: miszerint már előre kimondatott, hogy a magyar elmének ez s ez a bölcsészet való, s ennyit vagy ennyit bír el és kell elbírnia műveléséből; mintha mondatnék, hogy a kiszabott mértéken túl bölcselkedni aztán nemzet és józan ész elleni vétség“.

Ez a szellemes és csipős bevezető Erdélyi könyve élén az úgynevezett „egyezményes“ filozófia híveinek szól a hegelianizmus védelmében, de ez a vita e pillanatban nem érdekel önmagában bennünket, számunkra e nyilatkozatnak az a jelentősége, hogy Erdélyi éles tekintetén át lelepleződik előttünk a pozitivismus és nacionalizmus furcsa találkozása a filozófiai szárnyalás elleni ellenszenvben. A könyv utolsó fejezete még egyszer előveszi ezeket

a motívumokat, s még hangsúlyozottabban olvashatjuk: „Talán minden gonoszkodás nélkül állíthatnám, hogy mi, magunk között elméletét állítottuk fel a nemgondolkodásnak. Valaki elkiáltá magát egy rossz órában, hogy a magyar fellengősi járású és legott elkezdünk lenni gyakorlatiak, életbölcsek s ellenségei minden elmélődésnek. Hetényinek szüksége volt a gyakorlat erősödésére, s igyekezett bebizonyítani, hogy a magyar „keleti faj“ és „gyakorlati irányú“; így felhőt támasztott a szobatudósság ellen. S általában a tudós címet gúnyul szokták használni... Aztán velőnköt veték latba, s mérlegetek az érzelmi és értelmi természet vegyarányát. Honnan mindezt állítások? Felmutatta-e valaki: miben áll a magyarság szelleme, gondolatjárása kezdettől mostanig? Művelődési történetünk csak most kezdődik... de még nem jutottunk el a magunk megismerésének határpontjához.“ ő maga, írja, éppen azért gyűjtötte irodalmunk, népköltészetünk, bölcsészettörténetünk adatait, azért vizsgálta történelmünket, hogy ezt a magyar szellemet megismerhesse, s arra az eredményre jutott, hogy az „eszmeiség“ tartotta meg és vitte előre nemzetünket, teljesen hamis tehát „az a meggyőződés, hogy a magyar sohasem törődött az elvont eszmékkel“; hangoztatja hegeliánus álláspontját, hogy „akik a történetet az emberi szellemen kívül keresik, vagy történeteikből a tudat, a gondolat életét kitudják: előbbutóbb kiesnek a történetből mindenestől magok is“. S abban a tényben, hogy itt közvetlenül a téves pozitivisták nemzetkép kritikája után a metafizikát veszi védelmébe az olyan felfogással szemben, mely szerint „a tudományok legközelebbi változása, tökélyesbülése abban fog határozódni, hogy a metafizika elenyészend közülök“, újabb éles fény esik az Erdélyi szövegén keresztül arra, amit az általános pozitivisták filozófia-ellenesség nacionalizálódásának különös jelenségéről mondtunk.

Ez a jelenség volt tehát az első forrása annak a tévhitnek, hogy a magyarság és a filozófia idegenek egymásnak. Ezt erősítette azután a másik körülmény, mely szintén általános európai vonás a XIX. században, a nemzeti irodalom fogalmának fogyatékos értelmezése. A nemzeti nyelvnek valami mámoros tiszteletében a nemzeti irodalmat kizárólag a nemzeti nyelvhez kötötték, s miután ilyenformán az idegen, főként latinnyelvű munkákkal nem tudtak mit csinálni, s nem is érdekelte a nemzeti irodalom historikusait, egyszerűen figyelmen kívül hagyták és lassanként megfeledkeztek róluk. Mint minden szellemi mozgalom, Magyarországon ez is különösen magas hullámokat vetett és egy időre tökéletesen kisöpörte tudományos és laikus köztudatunkból egyaránt hosszú századok és kitűnő magyar emberek egész seregének alkotását, mert azok a tudomány és irodalom intemadonális nyelvén voltak írva.

Ma már ebben a kérdésben egészen másként gondolkozunk. Ma már nem hisszük, hogy egyedül „nyelvében él a nemzet“, beláttuk, hogy amint a művészetek internadonális kifejező eszközeivel is megnyilatkozhat a nemzeti szellem, úgy egy internacionális nyelv sem zárhatja el a nép valódi sajátságait, ha ilyenek vannak. Elvi felfogásunk is megváltozott és nem keressük keresve — legalábbis egy bizonyos műveltségi fokon, s a tudományban mindenesetre — az exotikumot, amelyet a világ másutt nem látott s nem tartjuk „a nemzetiség süllyedése“ jeleinek az egyetemes emberi műveltség vonásainak előtérbe lépését. Tudjuk, hogy a nemzet struktúrája adottság, mely a történet folyamán alakult ki s egy bizonyos időben már annyira szilárd fundamentuma az egész műveltségnek, hogy az egyetemes humanitáson és általános formáin is átsejtődik, s így felesleges erőltetett módon és külsőségekhez kötve propagálni. S főként az nem jut ma már eszünkbe, hogy jelentékeny értékeket bizonyos külsőségek hiánya miatt kivessünk nemzeti kultúránk tárházából.

Az európai irodalom s főként a tudomány nyelve hosszú századokon át a latin volt. Természetesen Magyarországon is. A filozófiáé elsősorban. De ahogy senkinek sem juthat eszébe Descartes-ot kizárni a francia irodalom köréből azért, mert a „Meditationes“-t latinul írta, ugyanígy nem mondhatjuk, hogy nem volt magyar filozófiai irodalom, mert a filozófiai műveket a magyarok is nagyrészt latinul írták. S mint ahogy Horváth János legutóbb viruló irodalmat varázsolt elő a magyar középkorból is ott, ahol a „nemzeti irodalom“ exkluzív szemlélete sívár pusztaságot s néhány elszórt „nyelv- emléket“ látott, ugyanúgy a latinnyelvű magyar filozófiai irodalom jelentékeny bőségéről adnak az újabb kutatások hírt, de adott már Erdélyi János eléggé nem méltányolt és elfeledett magyar filozófiatörténelmi kutatása is.

A magyar filozófiátlanság legendáját aztán a század végén az a filiszteri ellenszenv is erősítette, mely Schopenhauer pesszimizmusa és Nietzsche tragikus és arisztokratikus életszemlélete ellen támadt fel. Az a nyárspolgári utilista-hedonista világnézet, mely a világháborút megelőző évtizedek látszólagos békéjében, amikor úgy tetszett, hogy az emberiség talán már az elvesztett paradicsomot nyerte vissza, az egész európai társadalom egyszerűbb lelkeit befelhőzte, nem igen bírta ki a dolgok mélyére tekintő kritikát s hívei kínos szorongással tekintettek azok felé, akik Schopenhauer és Nietzsche nevével ajkukon az életről egészen más véleményeket hangoztattak és egészen más eszményeket állítottak az ember elé, mint ők. Azt látták, hogy ezek a „filozófusok“ nem abban a langyos, édeskés atmoszférában élnek s felháborodással vették tudomásul, hogy le is nézik azt az atmoszférát, velük együtt. Talán homályosan érezték is, — heves izgalomuk arra vall, — hogy itt csakugyan magasabbrendű igényekről van szó, s féltették pozíciójukat. A két népszerű filozófus arisztokratizmusában és heroikus pesszimizmusában sértést és fenyegetést éreztek s azonosítva őket az egész filozófiával, azt tartották, hogy a filozófia kétségekkel, oknélküli, kiagyalt problémákkal és meddő akadémikuskodással dülja fel az ember boldogságát. Már pedig a boldogság volt akkor a legfőbb eszmény, mely alatt a problémátlanságot értették. Voltak bizonytalanság, homályosan érezték, hogy nincs minden rendjén, kissé frissebb és élesebb levegőre is vágytak, de húzódoztak a mozdulástól, mint a hosszú heverésben ellankadt ember és félték a dolgok szemébe nézni.

Ez a hangulat Magyarországon különösen erős volt, — okainak kutatása nem feladatunk most — s bizonyára sokan emlékszünk lenéző, gúnyos és mégis szenvedélyesen gyűlölködő nyilatkozatokra, melyek a „filozófusokat“ illették s óvtak bennünket mérgező irataiktól. A „filozófiás“ nevezet csaknem olyan megbélyegző volt, mint a szocialista vagy modem, s mindenestől megrögzött kozmopolitáknak tartották őket. Ennél súlyosabb bírálat pedig nem volt abban az időben. A filiszterséget a nemzetiséggel azonosították és soha nagyobb göggel nem utasították el azt az esetleges feltevést, hogy az „úri“ magyar fajtól a filozófia felesleges „okoskodása“ sem egészen idegen.

Főként ez a három motívum hatott közre a magyar filozófiátlanság, Erdélyi szerint a „nemgondolkodás“ legendájának kialakulásában. S hogy ez a legenda oly lassan foszlik szét, abban bizony maguk a filozófia művelői is hibásak, a filozófiatörténelem elhanyagolása által. A magyar filozófia utolsó összefoglaló történelme ma is Erdélyi János 1865—67-ben a Budapesti Szemlében napvilágot látott műve, „A bölcsészet Magyarországon“, s ez is sajnos, csak a XVII. század végéig halad. (Újra megjelent a Filozófiai írók Tárában 1885-ben.). Azóta egészen az utolsó évtizedig alig pár tanulmány foglalkozott a magyar filozófiai irodalom múltjának egy-egy jelenségével. Csak az utolsó évtized dicsekedhetik azzal, hogy egymagában

többet tett a magyar filozofálás múltjának felkutatásában, mint egész eddigi tudománytörténelmünk. Ezek a kutatások is beilleszkednek abba a nagyarányú munkába, amelyet az összes szellemi tudományok megindítottak a magyar művelődés múltjának feltárására s amely bizonyára termékenyebb formája a nacionalista buzgalomnak, mint az volt, amely magasabb kritikai igények előtt bizony nem túlságosan rokonszenves álarcot akasztott nemzete múltjának ábrázatára. Ezek a tanulmányok, ha a magyar gondolkodás fejlődésének mindenik szakaszát és összes képviselőit rendre kiássák a feledésből, előkészítik egy összefoglaló magyar filozófiatörténelem fundamentumát.

Az a kép, amelyet már eddigi ismereteink élénk tárnak a magyar filozófiai műveltség múltjáról, természetesen nem oly ragyogó, mint a francia, német vagy angol. De az kétségtelen, hogy Európa „periférikusnak“ nevezhető nemzetei között semmivel sem állunk hátrább s számosat messze meghaladunk. Nagy, önálló rendszeralkotó filozófusunk valóban nem volt Böhm Károly és Pauler Ákos megjelenéséig, de ilyennel számos nyugati vagy északi nép sem dicsekedhetik még ma sem. Az általános európai filozófiai fejlődésben pedig a magyar is résztvett mindig a századokon keresztül, mióta ebbe a kultúrközösségbe belépett. Tudjuk, mindig élénk volt a nyugattal való kapcsolatunk s az adatok azt is bizonyítják, hogy minden filozófiai fejlődési mozzanatra is legott megvolt a magyar visszhang s ez a visszhang ritkán volt minden önálló megfontolás nélkül. Vanak adataink, melyek arra vallanak, hogy nem egyszer igen előkelő szerepet vittek magyar férfiak a nyugati szellemi harcokban is. Azt pedig minden adat hangosan hirdeti, hogy a magyar fők nagyon is hajlottak a bölcselkedés „elvonat, haszontalan“ tevékenységére. Egészen a múlt században bekövetkezett pozitivistá fordulatig a filozófia mélyen áthatotta egész műveltségünket, az egész közgondolkodást, természetesen „köz“ alatt azt a réteget értve, amely általában — nemcsak nálunk, hanem világszerte — elvontan is gondolkodni szokott. Ha tehát filozófiai irodalmunk történelme egyszer teljes egészében előttünk fog állani, a magyar szellem életének kellős közepébe nyerünk betekintést s kulturális tudatunk izmosításához bizonyosan jelen-
tekenyen hozzá fog járulni.

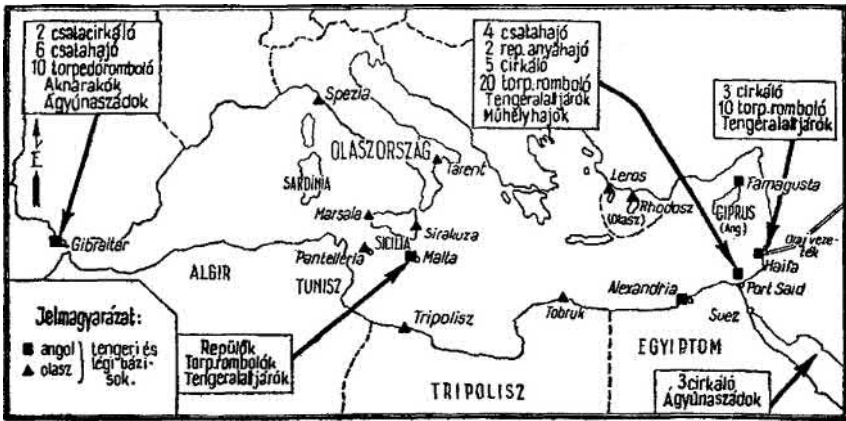
Joó TIBOR

A FÖLDKÖZI TENGER IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

GYARMATI KÉRDÉSEK szembeállították egymással a magyarság két barátját, az angol és olasz nemzetet a Földközi-tengeren, azt a két nemzetet, melynek közvéleménye egy magasabb etikai szempontnak engedve ismételtlen megértő szóval nyilatkozott meg minden magyar vágya: a revízió mellett.

A katonai krónikás azonban érzését visszafojtva, nem vállalkozik ennek a kérdésnek taglalására, hanem csak szárazon mutatja be, milyen az általános hadászati helyzet a Földközi-tengeren és milyen a két érdekelt hatalomnak itt harcbavethető tengeri hadereje.

Alább láthatók a Földközi-tenger legfontosabb angol és olasz tengeri és légi bázisai (kikötői); külföldi szakirodalom és napilapok nyomán rögzí-

tettük ezen az ábrán az angol flotta Földközi-tengerre irányított különböző egységeinek valószínű számát az egyes kikötőkben.

Ez az erő ugyan a hatalmas angol flotta jelentékeny része, de nem az egész angol tengeri erő, amelynek össztonnatartalma kereken 1,300.000 tonna.

Az olasz flotta egységeit a következő táblázat mutatja:

Hajók	Újak Régibbek összesen Épülőben				1911 óta			
	sz. tonna		sz. tonna		sz. tonna		sz. tonna	
Csatahajók	3	64.714	1	12.818	4	86.532	2	70.000
Repülőgép anyahajó	—	1 4.960	—	—	1	4.960	—	—
Nagy cirkálók	7	70.000	4	33-641	11	103.641	—	—
Kis cirkálók.....	6	30.292	7	22.386	13	52.678	6	38.878
Flotilla vezetők	15	24.114	5	6.984	20	31.098	—	—
Torpedórombolók	33	36.861	41	26.740	74	63.601	8	6.588
Tengeralattjárók ...	48	37.538	11	4.686	59	42.224	8	7.087
	összesen: 182 384.734 24 122.553							

Ezek az egységek békében a közkézen forgó kézikönyvek szerint ily csoportosításban állomásoznak az olasz hadikikötőkben:

1. Nyílt tengeri flotta:

1. hajóraj (Spezia): 7 nagy cirkáló, 2 flotillavezető, 16 torpedóromboló.

2. hajóraj (Tarent): 1 repülőgép anyahajó, 6 kis cirkáló, 12 flotillavezető, 10 torpedóromboló, z aknakereső.

Ebből világosan látszik e flotta beosztása egy erősebb és egy gyengébb cirkálórajba.

Mindkét rajnak nagy a sebessége. A Tarentben állomásozó bizonyára a felderítés célját szolgálja, a Speziában lévő ennek mintegy hátvédje. E mellett még számos támponton az alábbi erőket találjuk:

II. Északi Tirréné-tenger (Spezia, Livorno, Genova, Elba): 2 csatahajó, 2 nagy cirkáló, 2 kis cirkáló, 3 flotillavezető, 5 torpedóromboló, Z9 tengeralattjáró.

III. Déli Tirréné-tenger (Nápoly, Szardínia, Szicília): 2 flotillavezető, 7 torpedóromboló, z8 tengeralattjáró, 3 ágyúnaszád, Z9 torpedó-motorcsónak, Z5 aknakereső hajó.

IV. Jóni-tenger és Adriai-tenger (Tarent, Brindisi): 2 csatahajó, 2 kis cirkáló, z flotillavezető, 29 torpedóromboló, 21 tengeralattjáró, 6 ágyúnaszád, 4 torpedó-motorcsónak, 11 aknahajó.

V. Adriai-tenger (Venezia, Pola, Zara, Fiume): z csatahajó, z nagy cirkáló, z kis cirkáló, z flotillavezető, 4 torpedóromboló, több Ids egység.

A külföldi szakirodalom lépten-nyomon ír arról is, hogy e két földközi-tengeri hatalom a fenti ábrán jelzett bázisaira az elmúlt évben tetemes összegeket áldozott. Az angol admirális különösen Malta és Famagusta (Cyprus szigetén) megerősítésére, elsősorban azok légvédelmének fejlesztésére biztosított nagyobb összegeket az 1935—36. évi költségvetésben. Cyprus nagyszabású tengeri és légi bázissá alakult át. Z2 hatalmas nyersolajtartály biztosítja az ott elhelyezhető és onnan működő tengeri erők üzemanyagát.

Az Indiába vezető egyenes út ugyan Gibraltár—Malta—Alexandria, de Cyprus ennek az útnak hatásos oldalvédje, amely egyben a fontos haifai petróleumkikötőt is védi. Ha Malta az indiai út derekán lévő hadtápl és biztosító állomás is, jelentősége Cyprussal összehasonlítva mindjobban csökken. Egyrészt Malta sugárszerűen körül van véve olasz támpontokkal, másrészt Cyprus a szuezi csatornát biztosító Port Saiddal és Haifával együtt a Földközi-tenger keleti felét uraló és az angol kisázsiai érdekeltséget biztosító fontos hadászati háromszög kulcspontja. Innen megszervezhető a védelem a Haifa felé bármilyen irányból meginduló támadás ellen. Ugyancsak innen hatásosan ellenőrizhető Anglia időnként elég nyugtalan mandátumi területe: Palesztina is. Tudjuk, hogy cyprusi zavarok idején légi erők szállítottak angol csapatokat a szigetre Port Saiddól. Fordítva is lehetséges ugyanez, ha az egyiptomi helyzet így kívánja. Az olasz Rhodosból esetleg Haifába vezető légi utak keresztezik a Cyprus—port-said! vonalat.

Milyen a fentiekhez viszonyítva az olasz bázisok helyzete?

A már említett szicíliai és tripoliszi olasz tengeri és légi kikötők körül fogják Máltát. A tobruki, rhodosi, valamint lerosi olasz bázisok ugyanolyan északról délre húzódó záróvonalat jelentenek a Földközi-tenger keleti felében, mint a Szicília—tunisi vonal. Ezenkívül Leros még a Dardanellák ellenőrzésére alkalmas bázisként is számításba jöhet.

Szakember és laikus előtt egyaránt világos, hogy az angol és olasz bázisok földrajzi helyzetéből a következő lehetőségek adódnak: Anglia lezárhatja Gibraltárnál és Port Saidnál a Földközi-tengert, Olaszország viszont a fent említett két záróvonal segítségével, de különösen a Szicília—tuniszi vonallal megkísérelheti a Földközi-tenger medencéjének két részre való osztását. A további megfontolások a szuezi csatorna lezárása esetén már a szárazföldre vezetnének Líbián és Egyiptomon át, erről most nem szólunk.

A KÉT TENGERI HATALOMNAK a Földközi-tengeren összevont erői fenti felsorolása a nem szakember részére számoknál és hajóneveknél többet nem igen jelenthet, ezért bizonyára helyénvaló azok rövid ismertetése is.

Kezdjük a legkorszerűbb fegyvernemen, a légi erőkön. A repülőgépek mai teljesítőképessége mellett az említett tengeri kikötők kölcsönösen belesznek a hatásos repülőátadások körzetébe.

Hogy milyen az angol és olasz légi erők megoszlása az egyes kikötők szerint, az teljesen bizonytalan. Itt csak arról számolhatunk be, amit a nemzetközi sajtó már ismételtelen megtárgyalt. Az olasz partvidék légi kikötőinek repülőgépeit, mint a tengeri erők részét, általában 300-ra becsülik. Ehhez járulna még 30—40 gép, amelyet a flotta hajóin magával vihet. Ez persze a hatalmas olasz aviatikának csak töredéke és oly része, amelyet a tengeri erökhöz számíthatunk.

Ha ezzel szemben az angol légi erőket nézzük, akkor csak azt rögzítheti a megfigyelő, hogy ugyancsak hatalmas légi erőket vonnak össze állandóan az egyes hadászati pontokra. A Port Saidban jelzett két repülőgépanyahajó pedig kereken 100 egynéhány repülőgép befogadására alkalmas. Az angol flotta egyes egységei is vihetnek magukkal repülőgépeket.

A két flotta úszóegységei: 10 angol és 4 olasz csatahajó; csatacirkálója Angliának kettő van, s van 24 olasz és 17 angol cirkáló.

A torpedóhajók (flotillavezetők, torpedórombolók, nagy torpedónaszádok) számát mindkét félnél egyenlőnek vehetjük (80—90). Természetesen csak a háború után épült korszerű egységekről van az értékelésnél elsősorban szó. Az olasz cirkálók közül 16, a torpedójárművek közül 60 épült a háború után. Kereken 60 olasz tengeralattjáró és 30 angol egészíti ki a sort.

Ismétlem, hogy az erők számaránya és tartózkodási helye csak valószínűnek látszik. Meddő dolog volna a tengeri erők megoszlását változatlan tényezőnek tekinteni, mert a mai sebességek mellett az egy-egy kikötőben lévő hajók száma egy éjszaka alatt megváltoztatható.

Általános vélemény szerint az olasz flotta korszerűség szempontjából kiegyensúlyozottabb, mert nyílt tengeri része egyformán gyors és korszerű egységekből áll. Viszont nincsenek oly erős hajói, mint az angol flotta hatalmas egységei, a világ legnagyobb csatahajója, a 42.000 tonnás és 38 cm-es ágyúkkal felfegyverzett Hood és az ugyanilyen tüzérséggel bíró Renown. Ezek jelenleg a Földközi-tengeren (Gibraltár) vannak. Az olasz flotta csatahajóinak főtüzérsége 30.5 cm-es ágyúból áll. Lássuk most, mi e különböző hadihajók rendeltetése?

A csatahajók alkotják a flották gerincét, adják annak súlyát és tüzerejét, mert csak a nagy hajó alkalmas arra, hogy az alma és torpedó, sőt légi bombák ellen is megfelelő vértézzel ellássák és az így védett nagy hajótestbe mintegy úszó erődbe, mindenféle ürméretű, erős tüzérséget építsenek be.

A csatahajók legveszedelmesebb ellenségei ma már a repülőgépek. Ezek részben állandó bázisokról, részben mozgó, a flottát követő hajókról indulnak el feladatuk végrehajtására. A repülőgépanyahajók szerepét úgy

kell elképzelni, hogy azok a megtámadandó cél (flotta, kikötő, város stb.) közelébe viszik repülőgépeiket csatacirkálók, cirkálók, kisebb egységek fedezete mellett és sorozatos támadásra képesítik őket, mert szükség esetén elláthatják azokat kellő üzemanyaggal, bombával, lőszerrel.

A csatacirkálók, cirkálók, kisebb egységek részben a flották zömének, de az utánszállítási vonalaknak a biztosítását is szolgálják, részben pedig mint a flották felderítői, az ellenséges flották nagy egységeinek megtámadói is szerepelnek.

Ez utóbbi célra legalkalmasabbak a gyorsjáratú torpedójárművek és a víz alatt való támadásra képes tengeralattjárók.

A felderítés, biztosítás, torpedótámadás végrehajtásához inkább gyorsaság (láthatatlanság) kell, mint tüzérez és erős vértet.

A különböző egységek összehasonlítására és harci értékének elbírálására az alábbi adatok szolgálnak:

Típus	Milyen	Épült	Tonnatar- talom	Fegyverzet	Sebessége óránként
Cirkáló	London (angol)	1927	9.750	8 db 20·3, 4 db 10·2, 4 db 4·7 cm-es, 4 db 40 mm-es ágyú, 12 géppuska, 8 db 53·3 cm-es torpedó.	32·2 mér- föld, ke- reken 58 km.
„	Bolzano (olasz)	1932	10.000	8 db 20·3 cm-es, 16 db 10 cm-es, 2 db 7·6 cm-es, 8 db 40 mm-es ágyú, 8 géppuska 8 db 53·3 cm-es torpedó.	37·5 mér- föld (67·5 km)
Torpedó- romboló	Duncan (angol)	1932	1.400	4 db 12 cm-es, 1 db 7·6 cm-es, 2 db 40 mm-es ágyú, 5 db géppuska, 8 db 53·3 cm-es torpedó.	35·5 mér- föld (64 km)
„	Borea (olasz)	1927	1.070	4 db 12 cm-es, 4 db 37 mm-es ágyú, 6 db 53·3 cm-es torpedó.	36 mér- föld (65 km)

Megjegyzendő, hogy az angol Duncan ú. n. flottillavezető. Ilyen nagyságú és fegyverzetű egységek természetesen az olasz flottalajstromban is szerepelnek.

A számbavehető nagy tengeralattjárók átlagos tonnatartalma 1000—1500 körül van. Fegyverzetük: 1—2 db 12 cm-es ágyú, 2—3 db géppuska, 6—8 db 53·3 cm-es torpedó, 12—6 db akna.

Sebességük a víz színén 25—30 km, a víz alatt 10—8 km. A víz színén 8500, a víz alatt 130 km-t tehetnek meg üzemanyagfelvétel nélkül. Merülési mélységük 100 m. Magukkal vihetnek egy repülőgépet is.

A torpedójárművek támadásaikat éjjel és nappal nagy sebességgel 2000—0.000 m-ig terjedő távolságból hajthatják végre. Ilyenkor nagy-tömegű torpedót vetnek a vízbe a megtámadott nagy hajók ellen. A kivetett torpedók saját gépjükkel és megfelelő előretartási szög alatt 60—80 km-es óránkénti sebességgel haladnak céljuk felé.

Tengeralattjárók kisebb távolságról (400—000 m) is lönek ki torpedókat a víz alatt. Egy ilyen kis távolságról kilőtt és 80—90 km-es óránkénti sebességgel haladó torpedó elől kitérni nagy hajókkal alig lehetséges.

A hajó testét érintő torpedók robbanásainak, az ugyanígy robbanó aknáknak és a hajók közvetlen közelében robbanó repülőbombáknak hatás-foka kb. egyenlő.

A flottáknak nagyon fontos kiegészítő részei a kis aknakereső és aknarakó hajók. Fontos azt tudnunk, hogy a kikötők és hajózási utak elzárására a víz alatt, a hajók mélyjáratának megfelelő mélységben elhelyezett és nagy robbanó töltettel bíró aknák szolgálnak. A Földközi-tenger mélységei-

ben ma már bárhol lehet aknát vetni a fejlett horgonyzó készülékekkel. Hz annyit jelent, hogy flották mozgása előzetes légi felderítés vagy akna-keresés nélkül veszélyes.

A végére hagyunk egy olasz különlegességet, a gyorsjáratú torpedó-motorcsónakokat. Ezek olyanformák, mint a Dunán is látható nagy motorcsónakok. Fegyverzetük torpedó, sebességük 80—90 km. óránként. Az 1935. évi olasz flottalajstrom szerint számuk kereken 50. Az ilyenek támadása nagy csatahajókra a modem Dávid harca volna a mai Góliát ellen. Veszedelmes ellenfél, mert éjszaka alig látható, támadás után pedig oly sebességgel száguldhat el az éjszaka leple alatt, hogy a mai többi hadihajó alig érheti be.

Csábító lenne szakember részére a hadászati helyzet és az erők szemléltetése után egy-két lehetséges harcászati cselekmény felvázolása és mérlegelése is, de a barátaink iránt érzett tisztelet tart vissza attól, hogy oly eshetőségeket taglaljunk, amelyeknek megakadályozása ma az európai béke barátainak legőszintébb vágya.

HARDY KÁLMÁN

A SZERVES BIRTOKPOLITIKA KÉRDÉSÉHEZ¹

MAGYAR SZEMLE egyik utóbbi számában érdekes tanulmány jelent meg erről a témáról Badics József tollából. A szerző ugyan merőben ellentétes álláspontot képvisel abban a kérdésben, melyről említett tanulmányát írta, mint én, s hű maradt felfogásához, amelyet 12 évvel ezelőtt is vallott, amikor Bernát István agrárpolitikai szemináriumában együtt vitatkoztunk a birtokpolitika feladatairól, ő a nagyüzem oldalán, én a kisüzem mellett érvelve — mégis sok megállapításával teljesen egyetérték. Amit az organikus birtokpolitika szükségességéről ír, azt senki, a legradikálisabb birtokreformer sem vonhatja kétségbe. Teljesen igaza van abban, hogy az olyan agrárpolitika, mely egyoldalú reformokkal akarja a mezőgazdaság égő bajait orvosolni és megelégedni új kistermelő egyedek létesítésével anélkül, hogy megteremtené azok boldogulásához szükséges feltételeket, sokat ártana az országnak nemcsak gazdasági, hanem szociális téren is.

A kiinduló pont tehát helyes és szerencsés a hasonlata is. Érdekes véletlen, hogy egyik korábbi tanulmányomban, mely a „Válasz“ című folyóiratban jelent meg,² magam is ugyanezzel, az organikus életből vett hasonlattal mutattam rá a mechanikus földosztás veszedelmeire azokkal szemben, akik a birtokpolitikában csak pillanatnyi szociális reformot látnak és azért hajlandók ma bizonyos arányosításra a birtokmegosztás terén, mert ezzel a mezőgazdasági népesség szociális elégedetlenségét remélik levezetni. Ennél veszedelmesebb felfogást nem ismerek ebben a kérdésben. Ha ez diadalmaskodnék, akkor az 1920-as földreform megismétlődésétől kellene tartani, ettől pedig őrizze meg az országot a Gondviselés. A szerző utóbb önkéntelenül maga is erre az útra téved s így összeütközésbe kerül az organikus birtokpolitikáról vallott egyébként helyes nézeteivel. Azt állítja, hogy nem csupán agrárpolitikánk nem kedvez a kisüzemek fejlődésének,

¹ Bár folyóiratunk tartózkodik polemikus természetű közleményektől, fenti hozzászólást tárgyi közlései miatt szívesen hozzuk. *A szerk.*

² Tévedések és fogalomzavar a földkérdés körül. „Válasz” 1934 augusztusi sz.

de természeti és közgazdasági viszonyaink sem alkalmasak a kisüzemi termelésre. Szerinte „sík talajaink a nagyüzemet támogatják. Száraz klímánk mellett a mélyművelés, a gabonatermelés szintén a nagyüzem mellett szól“. Szerinte „csapadékos klíma, fejlődő kulturális és közgazdasági viszonyok, olcsóbbodó iparcikkek, dráguló agrártermékek“ mellett prosperálhatnak csak jól a kisgazdaságok. És ha ennek ellenére mégsem zárkózik el teljesen bizonyos birtokpolitikai reformoktól, akkor nyilván őt is az a belátás vezeti, hogy a szociális érdekeknek kénytelen-kelletlen engedményeket kell tenni. Végzetesnek tartanám közállapotainkra, ha megint szociális olajcseppekként egy-két holdakat adagolnánk csak azért, hogy elmúljen a szociális veszedelem, mint egy kellemetlen fejfájás és újra nyugodtan lehessen élvezni tíz-tizenöt évig azt, ami megmaradt. Mert akik azt hirdetik, hogy a mai viszonyok, sőt az ország természeti adottságai sem kedvezőek a kisüzemi termelésre, (de ennek ellenére elismerik bizonyos birtokpolitikai reformok jogosultságát), végeredményben a mechanikus földosztás gondolatát propagálják, mely nem önálló, életképes kisüzemek alakításában, hanem egy merőben helytelenül értelmezett szociális célkitűzésben jut kifejezésre. Ez a felfogás mindenre jó, csak organikus reformokra nem. És még egyet ne tévesszünk szem elől. Nagyon helyes, ha rámutatunk a kisüzemek fejlődését gátló agrárpolitikai mulasztásokra, de ne hűnyjunk szemet a hibák legnagyobbja előtt sem: ebben az országban több mint félmillió olyan törpegazdaság van, melyek életképtelenek voltak a mainál sokkal kedvezőbb konjunkturális viszonyok között is. A legüdvösebb agrárpolitikai intézkedések sem tennék egészségesebbé ezeket a valóban szánalmas „üzem“-eket, melyekben épkézláb-gazdálkodás nem is folyhat mindaddig, míg a helyi viszonyoknak megfelelő nagyságra ki nem egészítettnek.

Nem tudom, min alapszik azon vélemény, hogy a sík vidék inkább a nagyüzemnek való. Sem a külföldi, sem a hazai viszonyok nem igazolják ezt az állítást. A mi Alföldünk, úgy hiszem, éppen eléggé sík terület, mégis parasztosztályunk legegészségesebb rétege rajta él, annak ellenére, hogy évtizedeken keresztül elég mostoha élete volt. Az Alföld tanyai parasztja ma is a legexpanzívabb eleme a magyar kisbirtokososztálynak: a ceglédi, kecskeméti, orosházi, jászági földművelők híresek arról, hogy terjeszkedési törekvéseik messze túlterjednek szülőföldjük határán és elérnek a Dunántúlra is. Hát még ha ezek a törekvések egy kis támaszt kapnának.

Bármily kitűnő képzettségű szakember is szerző, a nagybirtok védelmében felhozott adatai alig meggyőzőek. A kisüzem nagyobb népességeltartó képességét tagadja és azt bizonyítja, hogy a kisüzem kedvezőtlen hatást gyakorol a népszaporodásra. Sőt külföldi adatokat idéz egy osztrák napilapból, melyek szerint a lengyel és keletporoszországi telepítések kedvezőtlen népesedési eredményekre vezettek. Nem áll módomban az adatok helyességét ellenőrizni, mert nem tudom, milyen forrásból származnak. A német birodalmi statisztika és a „Deutsches Forschungsinstitut für Agrar- und Siedlungswesen“ tudományos vizsgálatai azonban homlokegyenest ellentmondanak az osztrák lapból idézett adatoknak. Az 1933. évi német-birodalmi népszámlálás szerint együttélő házastársak közül volt

	paraszt és gazdacsaládok	munkás- családok
0 gyermeke	10·3 %-ának	12·5 %-ának
1 „	15·0 „	20·1 „
2 „	18·7 „	18·6 „
3 „	15·2 „	13·5 „
4 „	11·3 „	9·7 „
5 és több gyermeke	29·0 „	24·7 „
ismeretlen.....	0·5 „	0·9 „

Ez a statisztika világosan mutatja, hogy a 3, 4, 5 és ennél többgyermekes családok — egészséges viszonyok között! ezt ne felejtjük el! — nagyobb számban fordulnak elő a birtokos parasztság körében, míg a mezőgazdasági munkások a gyermektelen és egykés családok nagyobb számával tűnnek ki. Sőt a birtokos parasztságnak is elsősorban az a rétege szaporább, amelyek a megélhetéshez elegendő nagyságú földdel, illetve Önálló kis családi gazdasággal rendelkeznek. Kiviláglik ez az alábbi adatokból:

gyermekszám	paraszt és gazdacsaládok száma %-ban						
	0,5 ha alatt	0,5—2 ha	2—5 ha	5—20 ha	20—50 ha	50—100 ha	100 ha felett 1
0	15,4	13,7	10,6	9,4	9,9	10,4	12,2
1	18,0	15,5	14,6	15,1	14,7	14,3	14,3
2	18,8	17,4	17,9	19,0	19,0	20,8	21,2
3	13,7	14,1	14,9	15,4	19,3	16,4	18,3
4	9,8	10,6	11,4	11,5	11,2	11,0	11,9
5 és több ...	23,4	28,0	30,1	29,2	29,3	20,4	21,3
ismeretlen ...	0,9	0,7	0,5	0,4	0,6	0,7	0,8

Míg a 2—50 ha-os parasztcsaládok 29—30%-ában a gyermekszám 5 vagy ennél több, addig az egészen törpebirtokosok éppúgy, mint a nagyobb földdel bíró gazdák családjában a gyermeklétszám csökken. Vagyis a szél-sőségek nem kedveznek a bő gyermekáldásnak.

A telepítés állítólag kedvezőtlen népesedési kihalásaira nézve szerző nem közöl adatokat, csak megemlíti, hogy ebből a szempontból a telepítések nem jártak jó eredménnyel. A telepes felvak százaira kiterjedő igen alapos tudományos vizsgálatok bebizonyították, hogy a telepítés átlag 50%-kal növelte a népsűrűséget, amint ez a rostocki egyetem magántanárának, Wollenweber-nek, „Ländliche Siedlung und Bevölkerung“ címen 1931-ben megjelent könyvéből is kiderül.

Alig lehetséges továbbá a háború utáni birtokreform rovására írni a lengyelországi népszaporodás csökkenését is. Figyelembe kell itt venni azt, hogy a népszaporodás hanyatlása, mint a gazdasági válság is, világjelenség, melynek egészen más okai vannak, mint a birtokreform. Hiszen a birtokpolitika ellenzőinek legfőbb érve: az uradalmi cselédség szaporasága, és ma ez is csökkenőben van. Ezt a gyakorlat emberei tudják, de statisztikai adatokkal egyébként is igazolható. Az alábbiakban bemutatjuk néhány uradalmi község természetes szaporodásának alakulását a háború előtti évtized és az 1930-as népszámlálás eredményeinek összehasonlítása során. Az uradalmi községek lakossága túlnyomó részben gazdasági cselédekből áll, így azok adatai elég híven mutatják ennek a néprétegnek szaporodási viszonyait.

1000 lélekre esett természetes szaporodás évenként	Ujdombóvár	Majsamiklósvár	Fürged	Pusztavacs	Sővényháza	Kisszállás
1901—1910 évek átlagában	19,7	24,6	22,6	25,3	20,5	20,2
1921—1930 évek átlagában	18,6	18,2	21,1	22,7	20,3	18,1

Ezekből kétségtelen, hogy a gazdasági cselédek szaporodása is lefelé menő irányt mutat. Pedig őket nem nagyon bántja a kultúra és ha igaz az, hogy a magasabb színvonal és emelkedő jólét tényleg hátrányosan befolyásolja a szaporodást, ami miatt úgy látszik a szerző is aggódik birtokreform esetén, akkor ma az uradalmi cselédek gyermeklétszámának legalább meg

kellene duplázódnia. S azt sem lehet állítani ebben az esetben, hogy a szaporodás hanyatlását a földosztás idézte volna elő, mint ahogy azt mondják a lengyel földreformra és a német telepítésekre.

Rá kellett mutatni mindezekre, amelyek elhomályosítják a tanulmány-nak azt a helyes alap gondolatát, hogy meg kell teremteni a kisüzemek boldogulásának feltételeit, ha nem akarjuk, hogy a birtokpolitikai tevékenység kárt csináljon az országnak. A szerző azonban itt is túlzásokra ragadhatja magát, amikor az irányítás és tervgazdaság ellen szól. Talán a cukorra és a szeszre gondol szerző, melyek teljesen kartellizálva vannak? De hiszen ezekkel úgys kevés dolga van a kistermelőknek. Vagy a tejre, paprikára, hagymára, amelyekkel csupán kísérletezések folynak? De vajjon miként képzelhető e tereken egészséges áralakulás, talán a szabad verseny akadály-talan érvényesülése mellett? Legalább is ilyesféle tűnik ki ezekből a sorok-ból: „A kisüzem teljesen védtelen és tanácstalan a gazdasági életet folyto-nosan korlátozó, irányító. rendeletlabirintussal szemben. Többvagónos készlet jobb értékesítéséért még érdemes lehet a felfordult piacot kipuha-tozni, a rendeletdzsungelt bújni. Kosárszám vagy szekerenként lehetetlen az irányítás folytán anarchisztikussá vált piaci viszonyokkal megbirkózni. A tervgazdaság elsősorban is a parasztüzem megöloje. Parasztüzemek boldogulásához nyugodt, egyirányú, beavatkozásoktól mentes piac szüksé-ges.“ Én nem hiszem, hogy a szabad verseny nyugodt és „egyirányú“ piacot teremte-ne s biztosítani tudná a kosárszám és szekerenként értékesítő parasztnak a megfelelő termelői árat. Legalább is az évtizedes tapasztalatok nem ezt bizonyítják.

Pedig mi tagadás benne, a mezőgazdasági termelésnek azok a leg-jövedelmezőbb ágai, amelyeknél bizonyos tervszerűség és irányítás érvénye-sül mind a termelésben, mind az értékesítésben. Utalok a szeszre, dohányra és a cukorrépara. Hol állna ma a nagyüzem jövedelmezősége, ha ezekben a termelési ágakban is a szabad verseny érvényesülne! A birtokpolitika ellenzői megfélekednek arról, hogy mit jelentenek a cukor-, szesz- és do-hánytermelés bevételei a nagyüzem mérlegében. És amikor a kisüzem alacsonyabb terméseredményét hozzák fel érvül a telepítéssel szemben, gondolnak-e arra, hogy a nagyüzemek 20—50%-os terméstöbbletében van némi szerepe a dohány-nak, szeszborgonyának és cukorrépának, melyek a kalászosoknak kitűnő előveteményei. Ezek a növények tudvalevőleg nagy-részt közép- és nagyüzemekben termeltetnek, míg a kisüzemek alig néhány százalékkal részesednek azok termelésében. Így a parasztagazdaságok nem-csak a közvetlen haszontól esnek el, melyet ezek a monopolizált termények jelentenek, hanem az állattenyésztés és a trágyatermelés szempontjából rendkívül fontos hulladékaik (szeszmoslék, répaszelet, melassz) is a közép-és nagyüzemek magasabb terméseredményeiben realizálódnak. Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy a kisbirtok kategóriájában az életképes gazdálkodás feltételeivel nem rendelkező törpeüzemek dominálnak, és százezer föld-művelőre jut egy alsófokú mezőgazdasági szakiskola., akkor igazán nem lehet csodálkozni azon, hogy a kisbirtok átlagtermelése a kalászosoknál és általában a szárazföldi művelésben nem éri el a közép- és nagybirtok szín-vonalát.

Hadd említsem itt meg azt is, hogy a birtokpolitikái tevékenység elle-nében gyakran szokás hivatkozni Aereboera. Kétségtelen, hogy ez a kitűnő agrárpolitikus és üzemi szakember ellensége minden mesterséges beavatko-zásnak és természetesen az erőszakolt telepítéseknek is. Ezt a felfogást azonban távolról sem olyan meggyőződés táplálja, mint amelyet neki szokás tulajdonítani. Aereboe feltétlenül a kisüzem mellett tör lándzsát. „Az egyes birtoknagyság-kategóriák közzgazdasági termelésének kérdésére a

felelet erősen a kis- és középüzem javára szól“, írja „Agrárpolitika“ című nagy munkájában. Sőt éppen azt hibáztatja, hogy az állam elmulasztotta megfelelő adó-, vám- és hitelpolitikával a nagybirtokok természetes szétbomlását elősegíteni. Az ő liberális felfogása szerint ebben az esetben nem lett volna szükség erőszakos beavatkozásra, mert a nagyüzemek enélkül is a telepítő társaságok retortájába hullottak volna. Tervezetet is dolgozott ki a progresszív adózás bevezetésére. A nagytekintélyű német agrártudós-nak ezek a véleményei kell hogy nálunk is gondolkozóba ejtsék azokat, akik keresik a hazai viszonyok javításának természetes útját.

KERÉK MIHÁLY

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

Az angol választások, következtük a szankciós politikára; az olasz-angol viszony nehézségei, Egyiptom — A szankciók és azok kilátásai; a francia politikai élet — Az osztrák kormány újjáalakítása, a görög király hazatérése, a cseh kormányválság.

A BRIT VÁLASZTÁSOK MEGHOZTÁK az előrelátható eredményt. A konzervatív-párt bölcsen cselekedett, amikor felhasználta a politikája javára mutakozó általános hangulatot és a népszövetségi politika jelszavával választatott. A nemzeti kormány határozott állásfoglalása a béke és a Népszövetség mellett megtermelte gyümölcsét. A kormány óriási többsége ugyan csökkent, de ez kétségtelenül a kormányzás és a parlamentáris munka javára válhat. Az eddigi, több mint négyszáz főnyi többség majdnem inkább teher volt, mert egyrészt az ellenzéknek nem volt elegendő tekintélye, ami a kormányzati kritika szempontjából mindig sajnálatos, másrészt különösen a 450 főnyi konzervatív-párt kebelében nehézzé tette a belső fegyelem fenntartását és a fiatalabb erők kívánatos előretörését. Az angol parlament összetétele most a következőképpen alakult (a zárójelben levő számok az 1931-ben választott alsóház összetételét jelzik): konzervatív-unionista 387 (454), nemzeti liberális 33 (35), nemzeti munkáspárt 8 (15), nemzeti 3 (1), összesen kormánypárti 431 (513); ellenzék: munkáspárt 154 (59), liberális 17 (26), független liberális 4 (6), független munkáspárt 4 (3), független 4 (0), kommunista 1 (0), összesen ellenzéki 184 (102). Ez az új összeállítás a nemzeti kormánynak 247 főnyi többséget és egyedül a konzervatív-unionista-pártnak az összes többi pártok felett 159 főnyi többséget biztosít. Stanley Baldwin, akinek ez kétségtelenül nagy személyes sikere, joggal beszélhet tehát fényes eredményről.

Londonban most az első hetek azzal teltek el, hogy a kormányt, igen csekély személycserével, átalakítsák. Baldwin ezenkívül igyekszik a két kibukott MacDonaldnek, az apának, aki a Tanács Lordelnöke, és a fiúnak, aki gyarmatügyi államtitkár, új mandátumot találni, mert jelenlétük fontos a kormány nemzeti jellegének fenntartásához. Közben talán a választási propaganda-beszédekből és manifesztumokból, a kormánytagoknak a választás utáni nyilatkozataiból és a sajtó kommentárjaiból meg lehet állapítani, mi lesz a nemzettől kapott új mandátum alapján Stanley Baldwin nemzeti kormányának

programja és politikája. Ennek az évnek a tavaszán még mielőtt az olasz-abesszin konfliktus valóban fenyegetővé vált volna, a brit közvélemény kezdett elfordulni a nemzeti kormánytól. Nehéz lett volna tulajdonképpen megállapítani, mit vetettek szemére: hiszen Angliában valóban csödtömeget vett át MacDonald nemzeti kormánya MacDonald szocialista doktrínáktól telt, tehetetlen munkáspárti kormányától. A nemzeti konzervatív kormány pedig négy év alatt nemcsak helyreállította a font sterling tekintélyét, a költségvetési egyensúlyt, az ipari jólétet legalább is részben, leszállította a munkanélküliséget, hanem bizonyos mértékig újból tiszteletet szerzett Nagy-Britanniának. De csak „bizonyos mértékig“. Talán éppen ez a nem egészen kétségtelen tekintély, valami bizonytalan vonalvezetés a külpolitikában volt az a körülmény, ami, tulajdonképpen nyilvánvalóan hálátlanul, a választópolgárokat a nemzeti kormánnyal szemben bizalmatlanná tette. Az a külpolitika, amely nem mert szembeszállni Japán terjeszkedésével a Távolszéken, nem tudta Franciaországot rávenni arra, hogy ne tegye a leszerelést túlzott merevségével lehetetlenné, viszont nem tudta megakadályozni azt, hogy Németország, amikor a szövetségesek nem teljesítették leszerelési kötelezettségeiket, ne keresse saját érdekeinek jogos védelmét hadseregének szükségleteihez és helyzetéhez mért felszerelésében, nem lehetett alkalmas arra, hogy presztízst adjon a külföldön és bizalmat szerezzen a belföldön. Mert hogy mi volt az angol választópolgár véleménye Nagy-Britannia politikai kötelezettségeiről, még mielőtt az olasz-abesszin viszály felhője a láthatárt elborította volna, azt érdekesen juttatta kifejezésre az angol Népszövetségi Uniónak tavasszal befejezett ügynevezett béke népszavazása. Ez a múlt ősszel az egész Egyesült Királyság területén megszervezett szavazás a népszövetségi és békepolitika témájáról több precízen feltett kérdésre kellett hogy választ adjon. A főkérdések egyike az volt, vajjon Nagy-Britannia közönsége hajlandó-e a népszövetségi biztonsági rendszert támogatni, szankciókat alkalmazni, sőt a békéért háborút vívni. A válasz a Népszövetség és a szervezett béke mellett n millió „igen“ volt. Ezt az eredményt április folyamán hozták nyilvánosságra és az angol választóközönség egyharmadának ilyen szokatlanul határozott állásfoglalása Nagy-Britannia kollektív szerződési kötelezettségeinek teljesítése mellett nyilván nem maradhatott hatás nélkül a kormány politikájára sem.

Sir Samuel Hoare külügyminiszter legutóbbi, a parlament feloszlatása előtt tartott alsóházi beszédében hangsúlyozta ugyan, hogy a brit politika egy év óta az olasz keletaffrikai expanzió kérdésében nem változott és hogy a brit kormány állandóan kifejezésre juttatta az olasz kormányfő előtt ugyanazt az elutasító álláspontját, amely ma a szankciós politikához vezetett el, mégis joggal felmerül az a kérdés, vajjon Nagy-Britannia állásfoglalásának fokozatos megmerevedése, amely a májusi tanácsülésen lett nyilvánvalóvá, nem függött-e szorosan össze azzal a körülménnyel, hogy a kormány csak akkor lehetett biztos a közvélemény támogatásában, ha tiszta népszövetségi politikát folytat. Ettől a pillanattól a júniusi kormány-rekonstrukción kezdve, az őszi népszövetségi közgyűlésen át egészen a választásokig egyenes vonalban fejlődött ki a brit nemzeti kormány külpolitikája, az ország óriási többségének bizalmától kísérve. Ez a körülmény mindenesetre amellől bizonyít, hogy a nemzeti kormányt az abesszin kérdésben elfoglalt álláspontjában elsősorban a közvélemény által is szentesített elv: a népszövetségi gondolat védelme vezette. Az a tény, hogy egy nagy olasz afrikai gyarmat keletkezése a Vörös-tenger és az Indiai-óceán partján a Brit Birodalom indiai útját és a Szudánt fenyegeti, meggyőzőnek látszik koloniális és katonai szakértők számára: a brit közönség

millióit ez a veszély ösztönszerűleg nem mozgathatta volna meg. Illetve ahhoz, hogy megmozgassa, ahhoz hogy az egyszerű választó megértse a birodalmi veszélyt, az egész brit sajtónak hónapokon át kellett volna a veszély nagyságát bizonyítania. Már pedig az ellenkezője történt: azt bizonyították, hogy a Brit Birodalom nincs érdekelve a konfliktusban, hogy Olaszország iránt a legbarátságosabb érzelmekkel viseltetik, de viszont meg akarja védeni a nemzetközi érintkezés illemét és szabályait s meg akarja kísérteni a békének a népszövetségi Egyezségokmányban lefektetett eszközökkel biztosítását. Ezt az egészen meglepő harciasán pacifista hangulatot használta fel Stanley Baldwin — az angol erényeknek, jótulajdonságoknak s a magas műveltséggel párosult, jó közepszerű intelligenciának ez a tökéletes megtestesítője — arra, hogy a választásokat a béke biztosításának jegyében folytassa le s ezzel a konzervatív-párt hatalmi birtoklását, a nemzeti kormányzat tetszetős köntösében, további öt évre biztosítsa.

A nemzet mandátumot adott a kormánynak arra, hogy a békét a Népszövetség keretében minden rendelkezésre álló eszközzel igyekezzék helyreállítani és csak olyan megoldáshoz járuljon hozzá, amely, mint Hoare kifejezte, mind a három érdekelt felet, a Népszövetséget, Olaszországot és Abessziniát egyaránt kielégíti. Az új kormány diplomáciai akciójának további fejlődését lehetetlen volna ma előre megmondani, mert az részleteiben és taktikájában a körülményektől fog függni. Bár kevésbé kell majd a közvélemény megmozdulásaira figyelnie, mert annak a kormány számára káros reakcióitól nem kell tartania, mégis a megbízás, amit kapott, oly világos, hogy ismerve az angol parlamentáris felfogást, nehezen képzelhető el más, mint az eddigi politika céltudatos kifejlesztése. És ha el akarna térni eddigi politikájától, akkor őrt áll nemcsak saját választóközönsége, hanem a háromszorosra nőtt munkáspárti ellenzék is, amely nemcsak külpolitikai, hanem világnézeti szempontból is a kérlelhetetlen szankciós politika híve. Hogy pedig hogyan fogja a brit kormány és a vezetése alatt egyesült Népszövetség a tragikus dilemmába jutott Franciaországgal együtt megtalálni azt a formulát, amely mint megoldás kielégítse „mind a három érdekelt tényezőt“, azt a brit államférfiak és népszövetségi szakértők találékonyására kell bízni, akik talán megoldják a kör négyesítésének problémáját.

Noha időről-időre optimista hullámok öntik el a nemzetközi sajtót, s ez a rózsásanlátás sokszoros felfokozásban kerül bele a magyar sajtóba, sajnos, kétségtelenül meg lehet állapítani, hogy a spekulatív tendenciájú megegyezési hírekkel ellentétben a világpolitikai helyzet az olasz gyarmati expedíció megkezdése óta fokozatosan romlik. A francia miniszterelnök kétségtelenül hű középvonalas képviselője a francia közvéleményben végbenemő harcoknak és nézeteltéréseknek. Hogy politikája a múlt év vége óta egészen szerencsés volt-e, azt valószínűleg csak történelmi távlatból lesz lehetséges eldönteni, ma kétségbeesett erőfeszítéssel igyekszik a népszövetségi és angolbarát politikáját a január 7-1 protokollumban lefektetett olasz-támogatással összeegyeztetni. De olaszbarátsága és ama meggyőződése ellenére, hogy Olaszország hatalmának intakt megőrzésére Németország ellen szüksége van, nem tudott ellenállni sem a szankciós politika teljes diadalának, sem annak az angol követelésnek, amely a Földközi-tengeren Franciaország katonai segítségét óhajtotta magának biztosítani a népszövetségi Egyezségokmány 16. cikkének harmadik bekezdése alapján arra az esetre, ha Olaszország a brit flottát megtámadná, amikor ez a szankciós rendelkezések végrehajtása felett öröködik. Ahhoz, hogy ebbe a megoldásba Franciaország belement, nyilván az kellett, hogy Anglia kérlelhetetlen világos-

sággal vesse fel az alternatív kérdést: vagy ragaszkodói a népszövetségi politikához és akkor annak minden következményét vállalnod kell velem szemben, vagy lemondasz róla és akkor én kilépek a Népszövetségből és semmisnek tekintem minden a kontinensen vállalt garancia-kötelezettségemet. Franciaország a Népszövetség tagállamainak túlnyomó többségével együtt kimondta a szakértő albizottságok által kidolgozott szankciós határozatok alkalmazását és életbelépésük időpontjául november 18-át tűzte ki. Naiv kedélyek azt hitték, hogy azért választottak olyan dátumot, amely az angol választások után három nappal következik be, hogy esetleg az újra megválasztott angol kormánynak legyen ideje megváltoztatni álláspontját. Ennek a várakozásnak sem lélektani, sem elvi, sem gyakorlati indoka nem volt. A majdnem három heti haladékot a szankciók életbeléptetésére a technikai körülmények indokolják, azok a nehézségek, amelyekkel a szankciós államoknak meg kellett küzdeniük, amíg törvényhozásukat és adminisztrációjukat, kereskedelmi forgalmukat az új alapra átállították.

Nagy-Britannia és Olaszország között ugyan állandó tárgyalások folynak, azonban nem azzal a cézzal, hogy valamilyen bekövetkező békekötéshez az alapot már most megtalálják, hanem kizárólag azzal a céllal, hogy a két nagyhatalom közötti feszültséget csökkenteni igyekezzenek. Laval befolyására vezethető vissza, hogy Mussolini spontán visszahívta a líbiai határra küldött egyik olasz divíziót. Az a remény azonban, hogy ezt Nagy-Britannia a Földközi-tengerre küldött hajórajja egyes egységeinek visszahívásával fogja nyugtázni, nem vált valóra. A brit kormány, amelyet Olaszországgal szemben különösen a Szudán elleni felvonulás merevített meg állásfoglalásában, rámutatott arra, hogy még mindig kétszer annyi olasz csapat maradt a Szudán líbiai határán, mint amennyi a brit gamizon egész Egyiptomban és Szudánban. A békemozdulat tehát egyelőre egyoldalú maradt és Anglia csak akkor fogja követni a Duce gesztusát, ha Líbiából még egy divíziót visszahívna. Közben nyilván nem hangolták a brit kormányt barátságosabbra azok az események sem, amelyek Egyiptomban mennek végbe. Az a tény, hogy Nagy-Britanniának mostani politikai és esetleg katonai akciójában feltétlenül szüksége van Egyiptomra, mint közép-tengeri hajóhadának fedezékére és szudáni hadseregének biztosítására, azt a reményt ébresztette az egyiptomi közvéleményben, hogy a megadandó támogatás ellenében most kiharcolhatja magának országának egyenjogúsítását, alkotmányának helyreállítását és a Népszövetségbe való felvételét. Jóllehet az olasz propaganda a fáraók országában rendkívül ügyesen dolgozik, minden jel arra mutat mégis, hogy Egyiptom közvéleménye nem szívesebben választaná az ismeretlen Olaszországot a már ismert angol metódusok helyett. A nemleges válasz azonban, amit az egyenjogusítási és alkotmányhelyreállítási kísérletekre London adott, — ezt Sir Samuel Hoare a Lord Mayor beiktatásának bankettjén elég nyersen kifejezésre is juttatta — lehervasztotta az egyiptomiak reménykedését és rendkívül élessé tette a nacionalista ellenzék akcióját Nesszim pasa eddig megtúrt kormánya ellen. Anglia számára azonban ezzel kétségtelenül megszorodott a leküzdendő nehézségek és veszélyek száma.

A NÉPSZÖVETSÉG TAGÁLLAMAI öt szankciós határozatot hoztak és léptettek életbe. Az első a hadifelszerelések és hadianyagok szállításának tilalmát mondja ki és már októberben életbelépett. (Ausztria és Magyarország ebben a szankcióban még akkor sem vehettek volna részt, ha különben csatlakoztak volna a szankciós rendszerhez. A békeszerződések ugyanis mindkét államra nézve már eleve felállították a fegyverszállítási tilalmat.) A második a hitelnyitást és pénzügyi érintkezést tiltotta meg a résztvevő

államoknak Olaszországgal szemben. A harmadik és negyedik olasz áruk importját és egyes felsorolt, hadianyagok gyártásához szükséges, úgynevezett kulcsárúknak Olaszországba való bevitelét tiltotta meg. Az ötödik határozat a résztvevő tagállamoknak egymás megsegítésére való kötelezettségét mondta ki, hogy ezzel a minimumra szállítsa le azokat a károkat, amelyek a tagállamokat a szankciós politikából kifolyólag érhetik. Olaszország számára a legsúlyosabb következményű szankció az, amely az olasz kivitel átvételét tilalmazza és ezzel Olaszországot megakadályozni igyekszik abban, hogy a háború viteléhez és nyersanyagok meg hadifelszerelés behozatalához szükséges devizához jusson.

Azt a tényt, hogy Ausztria és Magyarország megtagadták a szankciókban való részvételüket, a Népszövetség köreiből és különösen Nagy-Britanniában erős visszatetszéssel fogadták. Szemére vetették a két államnak, hogy elfeledkeznek kollektív nemzetközi kötelezettségeikről és arról a háláról, amely a Népszövetséggel szemben kötelezi Öket. A Népszövetség és Ausztria viszonyában talán lehet az osztrák szövetségi államot terhelő bizonyos hálakötelezettségről beszélni. Magyarországot illetőleg azonban a Népszövetségtől nyert előnyként kizárólag és egyedül a népszövetségi kölcsön könyvelhető el — és mindaz a csalódás, amely bennünket a Magyarországot érdeklő kérdések kezelésében Genf részéről ért, a Népszövetség számára határozottan kedvezőtlen mérleget eredményez. Kétségtelen, hogy Magyarországnak, mint kicsiny és lefegyverzett államnak, amelyet ellenséges alakulatok vesznek körül, feltétlenül érdeke népszövetségi tagsága és az, hogy a nemzetközi együttműködés szellemében vezesse külpolitikáját s ne veszítse el a nagyhatalmakkal való kontaktusát, különösen Nagy-Britannia sokféleképpen tanúsított jóindulatát. Hiszen nincsen állama Európának, amelyhez Magyarországot bensőbb és mélyebb erkölcsi és történelmi kapcsolat fűzné, mint Angliához. Soha komoly és lelkiismeretes magyar embernek eszébe nem jutna, Anglia eljárását elítélni vagy vele ujjat húzni. Ha tehát a körülmények összejátszása folytán abba a tragikus dilemmába kerültünk, hogy, bárcsak közvetve, a brit politikával szembe kellett fordulnunk, akkor remélnünk kell, hogy a brit közvélemény végül mégis meg fogja érteni azt az erkölcsi parancsot és kötelezettséget, amely minden habozás nélkül egy másik erkölcsi obligó teljesítését kívánta tőlünk.

A szankciós politika előreláthatólag nem fog hamarosan eredményeket felmutatni. Olaszország erősen felkészült a védelemre. Egyelőre a szankciókban részt nem vevő nagyhatalmak — Egyesült Államok, Németország és Japán — tovább szállítanak, a fasiszta állam pedig e mellett a háború vezetésére jelentékeny raktárral rendelkezik. A helyzet kritikussá a békepolitika szempontjából akkor fog válni, ha a szankciók váratlanul pozitív eredményeket mutatnának és Olaszország katonai teljesítőképesége s ellenállása gyengülne, amitől a szakértők véleménye szerint nem kell tartani, vagy ha másfelől kiderülne az, hogy a gazdasági szankciók eredménytelenek, Olaszország katonai akcióját nem bénítják meg s az olasz hadsereg be tudja fejezni legalább is Ethiopia nem-Amhara területének meghódítását. Az első esetben Olaszország belpolitikai helyzete válhatik kritikussá. A második esetben Nagy-Britannia kerül az elé a dilemma elé, hogy vagy élesebb rendszabályokhoz nyúl és ezekhez megnyeri Franciaország, sőt, ami blokádnál esetében elengedhetetlenül szükséges lenne, az Egyesült Államok támogatását; vagy elismeri a bevégzett tényeket, azaz Abesszinia felbomlását és ezen az alapon bekül ki Olaszországgal. De ebben az esetben a Népszövetséget, amelynek akciója az Egyezségokmány alapján ilyképp megbukottnak volna tekinthető, csupán nagyarányú reformmal mentheti

meg olyképpen, hogy átalakítva az Egyezségokmányt, megnyitja ismét a nem-tagállam nagyhatalmak, elsősorban a Német Birodalom előtt. Az események alakulása a következő három hónap alatt fogja megmutatni, hogy a történelem melyik útra fogja kényszeríteni Európa vezető nagyhatalmait.

Franciaország helyzete, mint jeleztük, nem könnyű a konfliktussal és fejleményeivel szemben, a francia kormányé pedig inkább válságos pénzügyi és gazdasági szempontból a belpolitikai fronton. A jobboldali pártok, de különösen az ország jobboldali közvéleménye, amely a különböző ligákban van megszervezve, a szankciók ellen foglalt állást. A baloldali pártok a leghatározottabban a szankciós politika és Nagy-Britannia mellé állottak, de ma még elfogadják Laval óvatos és kiegyenlítő tevékenységét. A szenátusi választások balfelé irányuló tendenciát mutatnak és így Laval kénytelen lesz eljárásában és taktikájában mindinkább számolni ezzel az elemmel. Hiszen 1936 májusában új választások lesznek Franciaországban. Herriot, mint a radikális párt ezidőszerinti elnöke, ha nem is teljesen elismert vezére, feltétlenül Laval mellé állott s ezzel egy őszi kormánykrízist sikerült elkerülni. Hogy a takarékosági és deflációs politika keresztülvitele milyen mértékben fogja a további hónapok alatt próbára tenni Laval pozícióját, azt csak az események alapján fogjuk lemérhetni. Kétségtelen azonban, hogy ha egyszer véglegesen fog kelleni választania Olaszország és a szankciós politika között, a véleményeknek és érdekeknek ebből folyó belső összeütközése próbára teheti Franciaország belbékéjét is.

EURÓPA EGYNÉHÁNY ÁLLAMÁBAN gyorsan lebonyolódó belső válságok és változások mentek végbe. A külpolitikai események nyomása olyan, hogy egy államban sem engedi meg egyelőre az éles belső összeütközések fényűzését. Az osztrák kormány egyik napról a másikra belső átalakítást hajtott végre, amely különösen azáltal vált feltűnővé, hogy egyik legismertebb és hosszú ideig legbefolyásosabbnak látszó tagjának, Fey őrnagynak, a Heimwehr egyik megszervezőjének hirtelen ki kellett válnia a kabinetből. A külföldi kommentárok ebben az átalakításban külpolitikai okokat véltek felfedezni, ami azonban nem felelt meg a tényeknek. Itt úgylátszik nem volt másról szó, mint a Heimwehr amaz elemeitől való megszabadulástól, amelyek a Schuschnigg-Starhemberg-féle egységes koncepciót zavarták, illetve annak magukat alárendelni nem akarták. Ebben talán volt egy enyhe külpolitikai árnyalat is — állítólag Fey és a kabinetből kiváló társai inkább keresték a Németbirodalommal való megegyezés útját, mint a kormány egésze — főképpen azonban belpolitikai tehernek tekintették Fey őrnagy jelenlétét a kormányban. Az új Schuschnigg-Starhemberg-kormány — Starhemberg herceg a Heimwehr vezetését immár teljesen egyedül tartja kezében — igyekszik új szociálpolitikájával a munkásság felé hidat verni.

Görögországban Kondilisz tábornok számítása teljes mértékben bevált. A diktatúrás kormány vezetése alatt megtartott népszavazás minden képzeletet felülmúló — 97.88%-nyi — többséget hozott a monarchia és György király visszahívása mellett. Lehet, hogy az a többség is, amelyet nem diktatúrás kormány az ellenzék részvételével kapott volna, elegendő lett volna a király visszahívására, de kicsinyiségénél fogva valószínűleg nem adott volna elég tekintélyt a visszaállított monarchiának. György király Nagy-Britannia támogatásával és jókívánságaival tér vissza atyja és nagyatyja trónjára. Visszatérése határozottan az angol diplomácia sikere, mert hiszen Görögországnak, mint hosszú partvidékkel bíró földközítengeri államnak, fontos szerepe lehet a szankciós konfliktus további fejlődése esetén.

A gyorsan és tervszerűen lebonyolódó kormányváltások között különös figyelmet érdemel a cseh kormány rekonstrukciója. Ezt az átalakulást a cseh képviselőház elnökének, Bradacsnak váratlan halála Indította meg. Malypetr miniszterelnök, aki szívesen foglalkozik azzal a gondolattal, hogy megkísérelje Benessel szemben esélyeit Masaryk székének elfoglalására, a jelek szerint úgy vélte, hogy a képviselőház elnöksége, mint pártokon felül álló stallum, alkalmasabb ennek a küzdelemnek megvívására s ezért lemondott s hamarosan elfoglalta Bradacs helyét. Politikailag ezt a kombinációt megkönnyítette a cseh pártok körében mutatkozó felfogás, hogy a köztársaságot a német nacionalizmus előretörő erőivel szemben csak a csehszlovák egység erősebb hangoztatásával lehet megmenteni. Így került a köztársaság miniszterelnöki székébe Csehszlovákia születése óta először tót ember, a nagyműveltségű Hodzsa Milán személyében. Hogy a fenyegető veszélyekkel szemben, amelyek részben gazdasági természetűek s a csehszlovák kivitel rohamos csökkenésével függnek össze, részben politikaiak és a csehnémet és a cseh-lengyel viszony bizonytalan alakulására vezethetők vissza, az új, úgynevezett nagy nemzeti koalíció Hodzsa Milán elnöklete alatt meg fog-e birkózni tudni, az sokkal inkább függ az általános európai helyzet alakulásától, mint attól a nagyobb vagy kisebb ügyességtől, amellyel a cseh állam vezetői köztársaságuk ügyeit tizenhét év óta tagadhatatlanul vezetik.

OTTLIK GYÖRGY

MAGYAR KISEBBSÉG JUGOSZLÁVIÁBAN

A régi magyar párt újabb gyűlései, önkormányzati kisebbségi tisztviselők nyelv- vizsgálja. A vajdasági agráriusok és pénzüzetek válsága. A tudóvész pusztításai. A Bánáti Magyar Közművelődési Egyesület újraalakulása. Az újvidéki Magyar Daloskör kultúrháza és a belgrádi magyar tanítóképző. Néprajzi múzeum Temerinben és Magyararkanizdn. A csantavéri magyar középiskolás diákok. A Ferencesrend zágrábi ünnepsége. A Vatikánnal kötött konkordátum.

A STOJADINOVIC-kormány malma alatt a Jugoszláviát alkotó különféle népek és felekezetek ma sem tudnak és akarnak a „jugoszláv“ szó mögött rejlő szerb hegemonia jármába beletömi s így a jugoszláviai kisebbségek is s köztük a magyarság a maguk gazdasági és kulturális életlehetőségéért aránytalanul keményebb harcot folytatnak, mint bármely más utódállam nemzeti kisebbsége. A következőkben a délvidéki magyarság erőfeszítéseit vesszük számba, annak politikai, gazdasági és szellemi megnyilatkozásait.

Az 1929. évi önkényuralmi törvény által feloszlott politikai pártok ha nem is a régi formájukban, de az adott helyzetnek megfelelően csoportosulva részben újraalakultak, azon politikai engedmények alapján, amelyeket Stojadinovic adott kormányralépésének első napjaiban. Ezzel a kedvezménnyel élt a magyarság is, amikor közel hétévi mozdulatlanság után a minap Adán, Zentán, Moholon és Magyararkanizsán első, nagy gyűléseit

megtartotta. A gyűlések szónokai a régi magyar párt vezetői, ár. Strelitzky Dénes, ár. Deák Leó, Batta Péter, dr. Király Károly és mások voltak. Időszerűvé tette e gyűlések megtartását az a körülmény is, hogy a közelgő szkupstinai választásokra való tekintettel a különböző többségi pártok és a hivatalos kormánypárt is, meghirdette a magyarsággal szemben rendszerint be nem tartott ígéretektől puffogó gyűléseit. A magyarság régi vezeterei által összehívott gyűlésekre nagy szükség volt azért is, mert a jugoszláviai magyar kisebbségi élet tapasztalataiból ismeretes, hogy a szavazatokra éhes politikai pártok csak úgy hajlandók a magyar gazdasági és szellemi élet fejlődésére ígéretet tenni, ha a magyarság politikailag elkötelezi magát a többségi párt érdekei mellett. Már pedig a volt magyar párt kanizsai, zentai és adai gyűlésein kifejezte, hogy politikailag is önálló utakon akar járni, illetve boldogulni. Jellemző, hogy a magyarság önállósági törekvéseit miként fogják fel és értelmezik a többségi pártok, illetve azok vezetői. Tudvalevő, hogy a speciális vajdasági érdekek védelmére megalakult a szkupstina vajdasági képviselőinek csoportja. E párt bántási tagozatának vezére nem tartja célravezetőnek külön magyar vagy német politikai pártok szervezését. A háború előtt a szerbsegnek sem voltak külön politikai pártjai (?), hanem a magyar demokrácia felé orientálódott. A jugoszláviai kisebbségek is a leghelyesebben teszik, — úgymond,— ha csatlakoznak ahhoz a politikai párthoz, amely leginkább tudja biztosítani nemzeti létüket, kulturális és egyéb kívánságaik teljesítését. Természetesen arról nem szólt a többségi politikus, hogy a kormány politikáját támogató magyar kisebbséget mekkora csalódások érték az elmúlt tizenöt év alatt és miként vesztette el kormánytámogató politikája ellenére is iskoláit, gazdasági szervezeteit és egyéb közművelődési intézményeit.

A nemzeti kisebbségekkel szemben értelmezett demokrácia kifejezője kíván lenni az a ténykedés is, hogy a különböző önkormányzati hivatalokban immár tizenöt éve működő és mindezideig megfelelt kisebbségi tisztviselőket állami nyelvvizsgatételre utasították. A vizsgatételre 375 dináros illetéket kell leróni és 30 dináros bélyeggel ellátott kérvényt kell beadni. A vizsgára különböző turnusokban behívott bántási, városi és községi tisztviselők Újvidéken jelentkeztek, ahol a jelentkezők elég sommás hányadát elbuktatták. A további vizsgáknak és buktatásoknak valószínűleg a közeledő választások miatt vetettek véget, nem akarván a magyarság voksa is számító kormánnyal szemben elkeseredést szítani a kisebbségek soraiban.

A Vajdaság szorult agrárviszonyaira jellemző, hogy a különböző pártállású vajdasági parlamenti képviselők fentemlített csoportosulása a szkupstinában tulajdonképpen különböző gazdasági akciók végrehajtására létesült. E képviselői csoport nyomására határozta el a kormány a jövő évre ígért 33%-os földadó csökkentését és ígérte meg a kataszteri tiszta jövedelem méltányosabb kulcs alapján való megállapítását. Méltányos is volna ez a redukció, ha figyelembe vesszük, hogy az ország 650 millió dinárt kitevő földadójának több mint a felét (330 milliót) a Vajdaság fizeti. Javaslatot nyújtottak be a vajdasági képviselők az 1932. év előtti adóhátrálékoknak 1936-tól kezdődő húszévi egyenlő részletben való fizetésére is.

A Vajdasági Bankok Szövetségének újvidéki közgyűlése megállapította, hogy a bácskai és bánáti pénzüzeteknek több mint egyharmada kénytelen igénybevenni a pénzüzetek védelméről szóló törvényt. Ezzel a Vajdaság pénzügyi élete is elérkezett arra a mélypontra, ahová az adóvédelemre szorult parasztság már előbb lesüllyedt és a pénzüzetek legnagyobb része képtelen a kifizetésekre. Közgyűlési határozatban kérték

a kormányt, hogy vegye be az érdekelt gazdasági tényezőket is a szanálás munkájába, különben a válságba jutott bankok száma naponként emelkedni fog.

A gazdasági bajok mellett a közegészség óriási leromlása a jugoszláviai népek sorában valóságos nemzeti betegséggé tette a tüdővést és a vérbajt. Előbbi az ország északi és északnyugati, utóbbi pedig a déli és délnyugati tartományaiban szedi áldozatait. A dr. Wüsch-féle adatgyűjtés alapján ezúttal a tüdővész elterjedtségéről szólunk, előrebocsátva, hogy ez az egyetlen kórfajta évi 32 ezer emberi életet olt ki a Jugoszláv Királyság területén, az évi általános halandóságnak (263.000 ember) mintegy 13%-át, jóllehet a nyílt tuberkulózisban szenvedők száma állandóan 4—500 ezer között mozog. Ha ezeket az adatokat a magyarság száma miatt bennünket közelebről érdeklő Vajdaságra nézve vesszük figyelembe, előrebocsátva az itt élő nemzetiségek megoszlását az 1930. évi népszámlálás szerint (szerbek-horvátok 36.49%, tótok és rutének 5.81%, németek 22.18%, magyarok 34.24%), úgy a tízezer főre eső tüdővész elhalálozások száma nemzetiségek szerint így oszlik meg az 1919. és 1932. évek között:

	<i>szerbek-horv.</i>	<i>tótok és rutének</i>	<i>magyarok</i>	<i>németek</i>
1919—1923	35	27	28	21
1924—1928	32	28	30	19
1929—1932	31	32	26	19

E kimutatás szerint az 1930. évi vajdasági (dunabánsági) átlag (28) alatt mindössze a magyarok és németek száma mozog, míg a szlávok halálozási száma magasan az átlag fölött van. A tótok és rutének kivételével pedig általános csökkenés mutatkozik az előbbi évek halálozási számához viszonyítva. Enyhe vigasz, hogy ebben a szomorú statisztikában délvidéki magyarjaink nem a legrosszabb helyen állnak, mindenesetre reméljük a további csökkenést.

A két évvel ezelőtt betiltott Bánati Magyar Közművelődési Egyesület újraalakulása egyik jelentékeny eseménye a vajdasági magyar kultúréletnek. A Becskereken tartott értekezlet a régi vezetőség: Várady Imre dr., Marton Andor és Juhász Ferenc indítványára az alapszabály módosítását határozta el és működését újra kezdte. Az egyesület új címet, „Jugoszláviai Magyarok Közművelődési Egyesülete“ elnevezést kapta és módosított alapszabályzata értelmében ifjúsági munkaosztályt és irodalmi szakosztályt létesített.

Az újvidéki polgári magyar daloskör az egész Vajdaságra kiterjedő mozgalmat indított „Otthont kér a dal“ elnevezéssel kultúrházának felépítésére. A 150 ezer dinárt igénylő építkezés a vajdasági magyarok áldozatkészségéből történik pártolótagok gyűjtése útján. A most indult mozgalom a kívánatos összeg felét máris meghozta és voltak jelentkező tagok, főleg a vagyontalanok soraiból, akik tagrészüket természetbeni munkateljesítménnyel rótták le és csoportokba állva vállalkoztak az építkezés körüli munkákban résztvenni. A délvidéki magyarok legszebb teljesítménye e kultúrház felépítése.

A magyarságnak súlyos anyagi áldozatával fenntartott belgrádi tanítóképző magyar tagozatának első osztályába jelentkezett hús növendék felvételét nem engedélyezte a közoktatásügyi miniszter. Noha indokolatlanul történt a beiratások megakadályozása, feltehető, hogy az általános tanítói túltermelés lehetett az oka, hogy az első magyarnyelvű osztályt nem engedélyezték, a második működik. Ha a 2500, katedra nélküli tanítóra gondolt a kormány, lehet, hogy szempontjai helytállóak, de nem a magyarság

szempontjából, amidőn a Horgos-, Zenta- és Kanizsa-vidéki magyar tanyai iskolák növendékei éppen a magyar tanítói utánpótlás nagy hiányából tömegével élnek minden oktatás nélkül.

A több mint tízezer szinmagyar lelket számláló Temerin község katolikus köre által tervezett néprajzi múzeum a legjobb úton halad a teljes megvalósulás felé. Nemcsak a nagy magyar község, hanem annak környéke is a legértékesebb muzeális tárgyakkal és értékekkel igyekszik gazdagítani a múzeum gyülemelő anyagát. Ezen a példán buzdulva határozta el a vajdasági magyar kultúrélet egyik jeles harcosa, Batta Péter dr., hogy Temerin után Magyarkanizsa is felállítsa a maga néprajzi gyűjtőhelyét olyan értékek számára, amelyek kifejezői a környező vidék magyar nemzeti viseletének, életmódjának, köznapi és vallásos életének egyaránt.

Csantavér magyar többségű község polgárai a szabadkai középiskolákba küldik gyermekeiket. Negyven-ötven gyermek látogatja innen a szabadkai iskolákat, míg most a szabadkai vasútigazgatóság beszüntette azt a vonatjáratot, amelyen délután 3—4 óra között a gyermekek a tíz km-re fekvő Csantavérra haza szoktak utazni. A minden indokolás nélkül beszüntetett vasútvonal olyan helyzetet teremtett, hogy a kisdiákok kénytelenek az este nyolc órakor induló vonatot megvárni vagy a tízkilométeres útnak a közelgő tél idején nekivágni és gyalog megtenni. Csantavér magyar társadalma, de a község gazdasági érdekeltségei is a legelszántabb harcra készültek fel a kérdéses vonatjárat visszaállítása érdekében. Jellemző és egyben a vonatbetöltés szándékaira is fényt vet, hogy az iskolai szünetidő egész tartama alatt fenntartották a közlekedést ezen a vonalon és most is csupán a magyar tagozatokat látogató kisebbségi diákok tanulási lehetőségét igyekeznek megakadályozni.

A Jugoszláviában körülbelül hétszázéves múltra visszatekintő Ferencesrend országos ünnepségek keretében ünnepelte meg többszázados munkásságát s ez alkalommal Leonardo M. Bello ferencesrendi kormányzó elnöklésével szeptember 8-án Zágrábban ferences tanári kongresszust tartott. A kongresszusra lengyel, cseh és más szláv nemzetiségű ferences tanárok gyűltek egybe. A ferencesek jugoszláviai ünnepségében a magyarság is részes, amennyiben a tanítórend bácskai és bánáti szerzeteiből magyar nemzetiségű ferencesek is jelen voltak. A rendnek különben Jugoszláviában körülbelül 1200 tagja van, akik az ország területén 264 kisebb-nagyobb kolostorban élnek; Boszniában majdnem minden plébános ferences. Magában a Bácskában 24 rendházban fejtenek ki tanítói és lelkigondozói munkásságot.

A túlnyomórészt római katolikus vallású délvidéki magyarság sorsára is kihat az a körülmény, hogy a jugoszláv konkordátum tizenöt évi tárgyalás után (a tárgyalások közben majdnem hét évig szüneteltek) létrejött. Főbb pontjai: Magasabb egyházi tisztségek betöltésénél a Vatikán sem az állam javaslati, sem pedig beleszólási jogát nem ismerte el. Az egyházi javak igazgatása teljes autonómia alapján történik. A Szentszék hozzájárulását adta hat metropolia (érsekség) fennállításához, ezek: Belgrád, Zágráb, Sarajevo, Laibach, Spalato és Antivari; köztük a laibachi új. Miután az új érsekségek felállításával a régi zágrábi érsekség kivételes helyzete megszűnt, a Szentszék a zágrábi érsekség elsőbbségét azzal akarja kifejezésre juttatni, hogy főpásztorát bíbornokká nevezi ki. Az ószláv egyházi nyelv kérdésében a Vatikán új engedékenységet nem tanúsított, csak annak használatát a jövőre is megengedte azokon a vidékeken, ahol már évszázadok óta használatban van (Dalmáciában és a Tengermellék egyes részein); a délszláv főpapság az egész országban kötelezővé akarta tenni a szláv misét. A felekezeti iskolák és a vallásoktatás tekintetében a jelenlegi

helyzet marad meg. Az egyházmegyék beosztásánál az a változás történik, hogy a nonai püspökséget visszaállítják és a Bácskában és Bánátban, ahol eddig apostoli kormányzóságok voltak, egy-egy püspökség létesül. Az agrárreform eddigi intézkedéseit az egyházi ingatlanokra vonatkozólag a Szentszék elismeri, viszont Jugoszlávia kötelezi magát, hogy további kisajátításokat az egyház vagyonain nem hajt végre. Nagy jelentősége van, hogy a konkordátum az egyházi házasságot kötelezővé teszi. A belgrádi kormány kívánságára a Szentszék ígéretet tett, hogy megteszi a szükséges intézkedéseket a klérus tagjainak a politikai élettől való eltiltása tárgyában és elrendeli, hogy papok politikai pártok tagjai nem lehetnek. A jugoszláv kormány idevonatkozó kötelezettségei a görögkeleti szerb felekezet lelkészeit is hasonló tilalom alá fogja és eltiltja, hogy a többségi vallás lelkészei a politikai élet bármilyen megnyilatkozásában résztvehessenek.

FEKETE LAJOS